

Türkiye Elektrik Sektörü ve Yeni Yasa Tasarısı

Elektrik tüketimindeki artışlar ile GSMH'deki artışlar arasında doğrudan ilişki vardır. Eğer kişi başına GSMH'da ciddi artışlar hedefleniyor ise, enerji talebinde de buna uygun artışlar hedeflenmesine ve bu hedefe uygun oranda kurulu güç yatırımları yapılmasına ihtiyaç vardır. Elektrik tüketiminde istenen artışı gerçekleştirmek için ciddi oranda yeni kurulu güç kapasitesine ihtiyaç vardır. Bu kapasiteyi oluşturmak için gereken yatırım tutarları oldukça yüksektir. Elektrik sektöründe 1970-1990 yılları arası nisbi olarak daha yüksek düzey ve artış oranlarında seyreden kamu yatırımları, 1990 sonrasında neredeyse durmuştur. Eğer kurulu güç ve elektrik üretiminde yüksek oranda artışlar isteniyor ise, yatırımların zamanında yapılabilmesi için her türlü kamu ile yerli ve yabancı özel sektör kaynağının kullanılması gerekecektir. Türkiye'de elektrik sektörünün 1970 yılından itibaren yapısı incelendiğinde, 1980'li yılların ortasından itibaren değişik düzenlemelerle teşvik edilmeye çalışılan özel sektör katılımının 1999 yılı itibariyle oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Kamunun toplam kurulu güç ve elektrik üretimi içindeki payı 1998 yılı itibariyle % 85'ler düzeyinde olduğu bilinmektedir.

Sektörün üretim kademesinde kamunun yanı sıra, birkaç görevli (imtiyazlı) şirket, Yap İşlet Devret ve Yap İşlet ve İşletme Hakkı Devri modelleri ile faaliyet gösteren özel üretim şirketleri ve otoprodüktörler yer almaktadır.

• Yap İşlet Devret modeline göre, özel yatırımcılar kamunun açtığı ihaleler yolu ile her türlü santrali kurabilmekte, belirli bir süre işlettikten sonra da kamuya devretmektedirler. İşletme süresince kamu, başlangıçta sözleşme ile belirlenen miktarda elektriği belirlenen fiyatlardan almayı taahhüt edebilmektedir. Yap İşlet Devret modelini gerçek anlamda özel sektör faaliyeti olarak değil, kamu yatırımları için değişik bir finansman yöntemi olarak değerlendirmek gerekmektedir.

• Yap İşlet modeline göre, yerli ve yabancı yatırımcılar, yine kamunu açtığı ihaleler yolu ile, termik santral kurup işletmesini yürütebilmektedirler (hidrolik, jeotermal ve nükleer santraller Yap İşlet modeli dışında tutulmuşlardır). Başlangıçta imzalanan enerji satış anlaşmaları ile kamunun belirli miktarda enerjiyi, belirlenen fiyatlarda satın alacağı Hazine tarafından garanti edilebilmektedir.

• İşletme Hakkı Devri modelinde, belirli bir görev bölgesi içerisinde elektrik enerjisi üretim, iletim, dağıtım ve ticareti faaliyetlerinin tamamı veya bir kısmı, kamu tarafından açılan ihaleyle belirlenecek bir şirkete belirlenen bir süre için sözleşme ile devredilmektedir. Kamu, Yap İşlet Devret ve Yap İşlet modellerinde olduğu gibi, görev verilen şirketlere fiyat

ve satın alma garantileri verebilmektedir.

• Her üç biçimde faaliyet gösteren üretim şirketleri doğrudan TEAŞ'a elektrik satmalarının yanı sıra, iletim hattı olan diğer şirketlere ve, dağıtım ve iletim masraflarını ödemek kaydıyla, kurulu gücü 4,000 kW'dan büyük olan diğer üretici kuruluşlara da elektrik satabilmektedirler.

• Şimdiye kadar özel yatırımcıların elektrik sektöründeki faaliyetlerinde olduğu söz edilebilecek tek rekabet biçimi, ihale aşamasında gerçekleşen 'pazar için rekabet'tir. Fiyat ve satın alma garantili sözleşmeler, ihaleyi kazanan şirket için 'pazar içinde rekabet' gibi bir gerekliliği ortadan kaldırmaktadır. Şu anki düzenlemeler içinde rekabetin rol oynayabileceği tek durum, üretim şirketlerinin kurulu gücü 4,000 kW'dan büyük olan diğer üretici kuruluşlara elektrik satabilmeleridir.

• Elektrik enerjinin enterkonnekte sistem üzerinde iletimi ve tevzii şu an bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak faaliyet gösteren TEAŞ'ın sorumluluğundadır. TEAŞ aynı zamanda üretimin de % 85'ini kontrol etmektedir. Üretim içindeki bu yüksek orandaki payın azalması zaman alacağı gözlenmektedir. İleride piyasa şartlarında üretim yapacak diğer şirketlerle ilişkilerinde menfaat uyuşmazlığı yaratmaması için, elektrik iletim ve tevzii işinin TEAŞ'ın bünyesinden çıkarılarak ayrı ve bağımsız bir şirkete bırakılması şart olduğu da bilinmektedir.

• Kurulu güç içerisinde birincil enerji kaynağı olarak doğal gazı kullanan termik santrallerin oranı artış göstermektedir. Gerek kamuya, gerek özel sektöre ait otoprodüktör tesislerde de doğal gaz kullanımını fazladır ve artmaktadır. Yatırım süresi kısa ve yatırım maliyeti nisbi olarak düşük olan doğal gaz santrallerinin birim üretim maliyeti düşük değildir. Birim maliyetler içinde en büyük pay yakıt maliyetidir; bu nedenle doğal gazın dünya piyasalarında belirlenen fiyatlarına göre birim maliyetler aşırı dalgalanma gösterebilecektir.

• Kurulu güç – puant güç – oranı bakımından Türkiye optimal sayılan değerlerin oldukça üzerinde olduğu bilinmektedir. Hidroelektrik santral kaynaklı üretimin nisbi ağırlığından kaynaklandığı varsayılan bu durumun, termik santraller arttıkça düzelmesi beklenmelidir. Bu oranın düşmesi, kurulu gücü artırma gereğini azaltacak olması bakımından önemlidir.

• Gerek mesken, gerek sanayide kullanılan elektriğin satış fiyatları, birim üretim maliyetlerin oldukça üzerindedir. Sanayide kullanılan elektriğin fiyatı mesken kullanımındaki fiyatına göre son bir kaç yıla kadar hep yüksek olmuştur.